

usullarini tanlash bo'yicha tavsiyalarni ishlab chiqish uchun tibbiy lug'atning individual sohalarini va ularda yuzaga keladigan terminologik jarayonlarning oldindan, ancha aniq, tizimli tavsifi zarur. Lotin tili lotinlashtirilgan yunon ildizlari bilan birgalikda tibbiyot uchun zarur bo'lgan yangi, qisqacha va mazmunan aniq terminlar yaratishga imkon beradi. Shuning uchun ushbu ishda o'zlashtirilgan elementlarni kuzatishga harakat qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Speranskiy V.S., Goncharov N.I. Ocherki istorii anatomii: nauchnoye izdaniye. – Volgograd: Izdatel, 2012.
2. Wijnen-Meijer, Burdick W., Alofs L. et al. Stages and transitions in medical education around the world: clarifying structures and terminology // Med. Teach. – 2013. – Vol. 35, N 4.
3. Daniyarov B.X. O'zbek tili leksik sinonimlarining lisoniy va nutqiy munosabati, leksikografik tadqiqi. – Samarqand, 2017.
4. Grinyov-Grinevich S.V. Terminovedeniye: ucheb. posobiye. – M.: Akademiya, 2008.
5. Abdulxairova F.I. O'zbek tilida tibbiyot atamalarining metaforik manzarasi: Filol.fan. bo'yicha falsafa doktori (PhD) diss. avtoref. – Toshkent, 2021.

TARJIMASHUNOSLIKDA LINGVISTIK MASALALAR TALQINI

Shohida ABDULLAYEVA

*O'zDJTU "Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası"
f.f.f.d. (PhD)*

Annotatsiya. Maqolada zamonaviy tarjimashunoslikda tarjimaning lingvistik nazariy muammolarini turli olimlar tomonidan talqinlari muhokama qilinadi, olimlarning bu borada mulohazalari va yondashuvlari muxokama qilinadi. Tarjimashunoslikda matnlarni taqqoslashda tarjima muhim manba bo'lib xizmat qilishi ilmiy asoslanilib, tahlil qilish tasniflari keltiriladi.

Kalit so'zlar: tarjima, lingvistik vositalar, lingvistika, ekstralingvistika, semantik, gap, matn.

Tarjima — murakkab va serqirra inson faoliyatidir. Garchi odatda tarjima deganda “bir tildan boshqa tilga” tarjima qilish tushinilsada aslida tarjima jarayoni o'z ichiga ko'proq masalalarni qamrab oladi. Tarjimada turli tuman madaniyatlar, shaxslar,

tafakkur, adabiyotlar, davrlar, va taraqqiyot darajalari, hamda turli an'ana va qarashlar bilan to'qnashadi.

Biroq tarjimada til asosiy rol o'ynaydi degan an'anaviy g'oya jiddiy ilmiy asosga ega bo'lib, zamonaviy tarjimashunoslikda tarjimaning lingvistik nazariyalari yetakchi o'rinni egallaydi. So'nggi yillarga nazar solsak, nazariyada lingvistik muammolar sezilarli darajada ortganini ko'rishimiz mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, tarjimaning tilshunoslik manfaatlari doirasiga kiritilishi nisbatan yaqinda sodir bo'lgan va jiddiy qiyinchiliklarni engib o'tish kerak edi.

Tarjimon tilni harakatga keltiradi. Uning mehnati tilni faoliyat manbayiga, faoliyatni esa til manbayiga aylantirishga xizmat qiladi. Zotan tarjimon mehnati bois tillarning xazinalari yangi so'zlar, terminlar, ifodalar, gapning g'aroyib, ilgari ko'rilmagan, sinalmagan sintaktik qurilishlari bilan boyiydi. Tarjimonning ijodiy mehnati bois til yangilanadi.

R. Jeykobson "Tillararo muloqotning keng tarqalgan amaliyoti, ayniqsa, tarjima faoliyati tilshunoslik faninig doimiy nazoratda bo'lishi kerak", deb ta'kidlagan bo'lsa-da, hanuzgacha tilshunoslikka oid aksariyat fundamental asarlarda tarjima lingvistik tadqiqotlarning mumkin bo'lgan ob'ekti sifatida ham hatto e'tirof etilmagan.

V. N. Komissarovning fikricha, XX asrning birinchi yarmida ko'pgina tilshunoslarning tarjima masalalariga qiziqishning yo'qligiga tilshunoslik fanida strukturalistik g'oyalarning ustunligi sabab bo'ldi. Tilning ob'ektiv tavsifini berishga, tilshunoslikni "aniq" fanlarga yaqinlashtirishga intilib, tilshunoslar Sossyurning "ichki tilshunoslik" yoki boshqa yo'l bilan "mikrolingvistika" sohasi bilan cheklanib, tilni o'z ichida va o'zi uchun o'rganishga chaqiruvini osongina qabul qildilar". Ilmiy aniqlik va ob'ektivlikka erishgan holda, tilshunoslar o'z e'tiborini til tuzilishining bevosita kuzatish, o'lchash, sanash, ko'rsatish va tasniflash mumkin bo'lgan jihatlariga qaratdilar: tilning tovush, morfemik va leksik tarkibi, sintaktik tuzilishi, sintagmatik va uning birliklarining paradigmatic aloqalari, ularning mosligi, matnlarda tarqalishi (tarqalishi), foydalanish chastotasi va boshqalar. Buning natijasida tilshunoslik ko'plab tillarning strukturaviy

tashkil etilishini ilmiy tahlil qilishda sezilarli yutuqlarga erishdi. [В.Н.Комиссаров, 2002:16 b.].

Biroq, tilni o'rganishga strukturalistik yondashuvdan tilning mazmun jihatini o'rganishdan voz kechish zaruratiyuzaga kelib, ma'noga oid har qanday hukmlar, shubhasiz, g'ayriilmiy, "mentalistik" hisoblangan semantikaga til fanida o'rin yo'q edi. Xuddi shu sababdan ham tahlil qilinadigan tilning maksimal birligi jumla edi, chunki kattaroq (nutq) birliklar - matnlarni ularning semantik tuzilishiga murojaat qilmasdan ob'ektiv tahlil qilib bo'lmaydi. Ko'rinib turibdiki, bunday tilshunoslik tarjima muammolari bilan shug'ullana olmadi, uning mohiyati xorij tilidagi matn mazmunini boshqa til vositasida etkazishdir.

20-asrning ikkinchi yarmiga kelib tilshunoslik o'zining ilmiy yo'nalishini bir oz o'zgartirib, tilning formal tuzilishini o'rganishda jiddiy natijalarga erishgani kuzatiladi. Tilshunoslar o'z tadqiqotlari ko'lamini, jumladan, tilning jamiyat, tafakkur va voqelik bilan bog'liqligi kabi fundamental masalalarni o'rganuvchi tashqi tilshunoslik (makrolingvistika) muammolarini sezilarli darajada kengaytirdilar.

Og'zaki muloqotning lingvistik va ekstralingvistik jihatlari, insoniyat jamiyatida axborotni tashkil qilish va uzatish usullari va boshqalar. Til fanida nutqiy gap va matnlarning mazmun tuzilishi, til birliklarining kontekstual ma'nolari, vaziyatlarni tasvirlash usullarini o'rganish muhim o'rin egalladi. Bir qator yangi lingvistik fanlar paydo bo'ldi: psixolingvistika, ijtimoiy tilshunoslik, pragmalolingvistika, matn lingvistikasi, nutq akti nazariyasi, kognitiv lingvistik va boshqalar. Tilshunoslarning ixtiyorida hozirda ma'lumotlarning lingvistik birliklardan foydalangan holda ma'lum nutq harakatlarida, muayyan aloqa holatlarida qanday almashinuvini o'rganish usullari mavjud. Ko'rinib turibdiki, bunday tilshunoslikning tarjimini o'rganishdagi imkoniyatlari beqiyos darajada oshdi va endilikda bu hodisaning ko'pgina muhim jihatlari tilshunoslik nuqtai nazaridan ta'riflash mumkin.

Roman Yakobson "Tillararo muloqotning keng tarqalgan amaliyoti, ayniqsa, tarjima faoliyati tilshunoslik faninig doimiy nazoratda bo'lishi kerak" deb ta'kidlagan bo'lsa-da, hanuzgacha tilshunoslikka oid aksariyat fundamental asarlarda tarjima

lingvistik tadqiqotlarning mumkin bo'lgan ob'ekti sifatida ham hatto e'tirof etilmagan. Tilshunos o'zining maqolasida tarjimaning uch turini ko'rsatadi:

1. Til ichida tarjima yoki qayta nomlash (bir tilda og'zaki belgilarni boshqa belgilar orqali izohlash);

2. Tillararo tarjima yoki tarjima (og'zaki belgilarni boshqa tilda ifodalash);

3. Ma'nolararo tarjima. [I. G'afurov, O. Mo'minov, N. Qambarov, 2013:26]

Turli tilshunoslik fanlarining qoidalari tarjima tadqiqotchilariga ob'ektiv ma'lumotlar olish imkonini beruvchi bir qator tahliliy usullarni ham taqdim etadi. Zamonaviy tarjimashunoslik lingvistik tadqiqot usullarini keng qo'llaydi, ularni to'liq o'zlashtiradi yoki ularga kerakli o'zgartirishlar kiritadi.

Tarjima jarayonida turli tillardagi matnlar o'rtasida ma'lum munosabat o'rnatilganligi sababli, tarjimani o'rganish tabiiy ravishda qiyosiy tahlil jarayonidan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy tarjimashunoslikda matnlarni taqqoslashda tarjima muhim manba bo'lib xizmat qiladi hamda, bunday tahlil qilish uchun to'rtta protsedura qo'llaniladi.

1. Tarjima qilingan matnlar asl nusxalari bilan taqqoslanadi. Ushbu taqqoslash asliyat va tarjima mazmuni, tuzilishi o'rtasidagi o'xshashlik darajasi: ekvivalentlikka erishish usullari, standart tarjima texnikasi va tarjima jarayonining boshqa ko'plab muhim xususiyatlari haqida qimmatli ma'lumotlarni olish imkonini beradi.

2. Turli tarjimonlarning bir nechta tarjimalari asliyat bilan qiyoslanadi. Bu esa har bir tarjimonning malaka darajasi va individual xususiyatlariga bog'liq bo'lmagan umumiy qonuniyatlarni aniqlash imkonini beradi.

3. Tarjimalar tildagi asl matnlar bilan taqqoslanadi. Shunday qilib, tarjima tili tegishli manba tilning maxsus quyi tizimini ifodalashi aniqlangan. Ta'kidlash joizki, tarjimon chet tilidagi asliyatning ta'siri ostida ba'zan maqsadli tilning me'yorini yoki qo'llanilishini buzishi mumkin. Bunday qoidabuzarliklar qiyosiy tahlil paytida tez-tez aniqlanadi va tarjima xatolari hisoblanadi.

4. Chet tilidagi parallel matnlarni, ya'ni o'xshash funktsional uslub yoki janrga tegishli bo'lgan o'xshash matnlarni qiyosiy tahlil qilish Ikki tildagi matnlar topiladi, bu esa tarjimada stilistik moslashuvni ta'lab qiladi.

Nazariy nuqtai nazardan, tarjimon ongli ravishda beihtiyor tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradigan, o'zlashma yoki so'zma-so'z tarjima kabi standart tarjima usullaridan foydalangan holda, ma'lum shakllardan foydalanish chastotasini o'zgartirish kabi ko'plab holatlar yuzaga keladi. Asliyatning mazmunini iloji boricha to'liq takrorlash istagidan kelib chiqadigan bunday og'ishlar tarjima normasining bir turini tashkil qiladi va to'liq oqlanadi.

Ko'p tilli matnlarni qiyosiy tahlil qilish o'xshashlik, farq va munosabatlarni ajralmas birlik sifatida matnlarning tuzilishi va mazmunidagigina emas, balki ushbu matnlarning alohida elementlarini solishtirishni ham o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, tarjima nazariyasi komponent tahlili, transformatsion tahlil usullari va statistik hisob-kitoblar kabi lingvistik tadqiqot usullaridan keng foydalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. G'afurov I., Mo'minov O., Qambarov N. Tarjima nazariyasi. - Toshkent: Tafakkur-Bo'stoni, 2012. 216 b.
2. В.Н.Комиссаров. Современное переводоведение. Учебное пособие. – М.: ЭТС. — 2002. — 424 с.
3. Комиссаров V. N. Общая теория перевода. М. 2003.
4. Комиссаров V. N. Современное переводоведение. М. 2004.

UNRAVELING THE PHONOSIGNOLOGICAL FOUNDATIONS OF HUMAN LANGUAGE

Mahmudjon KUCHKAROV

Scientists Association, NY, USA. Researcher.

Marufjon KUCHKAROV

St. Regis Pam Jumeirah, Dubai, UAE. Rooms division.

Mukhayyo SOBIRJONOVA

“DINAMO”, Tennis Federation Clubs, English Coach.

Abstract. *The origins of human language remain a profound scientific mystery, characterized by speculative theories often lacking empirical support. [1,2,3] The*